

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Μήν κλαῖς ἀγαπημένη, 1958

Ὁ κῆπος τῶν πριγκίπων, 1966, Γ' ἔκδοση 1989

Ἐμβατήρια, 1972

Ἕπνος Θάνατος, 1974

Μυθολογία, 1977, Γ' ἔκδοση 1989

Ἐμβατήρια – Ἕπνος Θάνατος, 1984

Ἡ μεγάλη πλατεία, 1987, Δ' ἔκδοση 1989

ΚΑΤΑΠΑΤΗΣΗ

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΚΛΩΝΩΝ

Μυθιστόρημα

ΚΕΔΡΟΣ

ΕΝΑ

«ΟΤΕ ΔΕ ΕΙΣΗΛΘΕ Ο ΜΥΣΤΗΡΙΩΔΗΣ καβαλάρης και ἔριξε ἀπό τούς ὤμους του τήν κάπα τῆς βροχῆς», σταμάτησε τό διάβασμα και σκέφτηκε θαρρῶ, πῶς ἡ συνειρμική γραφή καμιά φορά καταδιώκεται ἀπό θαύματα, σάν τά γλυκίσματα ὅπου ὀρμοῦν οἱ μύγες πάνω τους και μᾶς τά κάνουν ἀπρόσιτα· ἐκεῖ, λοιπόν, χρειάζεται νά πέσει ἕνας ὄμβρος — ὅλοι εὐαγγελίζονται τήν ἀθαρση. Καί ἐντελῶς συνειρμικά θυμήθηκε πῶς τό ἀπόγεμα καθόταν στή βεράντα τους και πίσω ἦταν τά βουνά, χτυποῦσαν ἠλιαχτίδες μέσα ἀπό ἀλλεπάλληλα παραπετάσματα και βάφαν τίς πλαγιές στό γκρίζο ἢ στό πράσινο — και μιά σάν πέτρα μόβ πελώρια, ὅπου ἐκεῖ ἐκρέμονταν, σάν δυό κουρέλια ἀραχνοῦφαντα, τά νεογέννητα ἐκεῖνα νέφη, πού ἀναρωτήθηκε, μποροῦν νά βρέξουν; Ἐπί τίς προσφιλεῖς εἰκόνες του εἶναι ἕνα πλάτωμα, πλακόστρωτο, ὅπου περιδιαβάζουμε ἀμέριμνα ζευγάρια και ξάφνου ὅλα πνίγονται μέσ στό νερό ἐξ οὐρανοῦ και τρέπονται σέ ἄτακτη φυγή, ἀφήνοντας στό

τέλος ντίπ ἀκάλυπτες τίς πλάκες, στιλπνές καί μέ μικρά τενάγη ἀπό φῶς ἐξ ἀνακλάσεως.

Λοιπόν, ὑπάρχει πάντα ἡ ἴδια ἐπιτίμηση ἀπ' τῆς γυναίκα του, «τί θά κερδίσεις μ' ὄλ' αὐτά πού γράφεις, ἀκόμη κι ἂν πετύχουνε, ἂν κρίνουνε πῶς ἔγραψες ἀριστουργήματα;» Καί ἔχει μάθει πιά πού ὀδηγεῖ αὐτός ὁ ἀπαράδεκτος συσχετισμός, πού παραβαίνει στοιχειώδη ἀξιωματική ἀρχή τοῦ λογισμοῦ ὅτι, μὴν ματαιοπονεῖτε νά συγκρίνετε τ' ἀνόμοια, ἀπό τῆς μιάς μεριάς τὰ ὄνειρα κι ἀπό τῆς ἄλλης ἓνα στρέμμα, ἢ περίπου χίλια ἑκατόν πενήντα δύο μέτρα, τετραγωνικά, ξεχερωμένα παρὰ νόμῳ ἢ εἰκονικῶς, μέ ἓνα ταπεινὸ δεντρύλλιο στήν ἐρημιά, ὡσάν ὀσιομάρτυρας ἐν μέσῳ ἀπειλῆς ἐξ ἀκανθῶν. Ὁ συνειρμός μέ τ' ἅγια ἀπαγορεύεται ἐδῶ, ἀναπετάζονται οἱ βλάσφημες εἰκόνες, ἀνάμνηση ἀπ' τόν ἀγρό μέ τὰ ὠριμασμένα στάχυα, ὅπου κατέφευγαν καί ξεγυμνώνονταν ὁ διάκος τῆς Ἀνάληψης καί δύο μεγαλοκοπέλες μέ ὀλόασπρους μηρούς, ἐκεῖ πού τρέχανε τὰ δάχτυλά του λιμασμένα καί ἡ παλάμη τῆς γυναίκας τὰ φυλάκωνε, διότι λιγωνότανε στό ἔπακρο. Βεβαίως, ἀντιτείνει, ὁ ἡμέτερος ἀγρός ἔμεινε ταπεινός κι ἀνεκμετάλλευτος, χωρίς φαντασιώσεις ἢ καί ἄλλα περιθώρια, χωρίς κἂν ἁμαρτίες — μέχρι πρό ὀλίγου, πρό μηνός.

Καί θά μπορούσε νά τοῦ πεῖ, ἐσύ ποιός εἶσαι; εἶσαι φθόνος. Παρ' ὄλο πού ἐγέννησε παιδιά, πού ἔχτισε δικό του σπίτι, μέ τὰ δέντρα του, τὰ ἡλιοτρόπια, ὀχτώ ὡς δέκα πρόβατα, καί μιά γυναίκα πού καρπίζει ὅ,τι κι ἂν ἀγγίζει, παρ' ὄλα ταῦτα καί ἐν γνώσει τῶν συνεπειῶν τοῦ φθόνου, ἀρπάζει τοῦ γειτόνου του τό ἔχει καί ὀρκίζεται καί φέματα, ἀκόμη

καί στήν πρώτη ἐπαφή:

— Εἶναι δικό σου τό χωράφι; τόν ρωτᾷ ὁ χωροφύλακας, τσαγκός.

— Ὅχι, ὅμως μου τ' ἄφησε σέ μένα ὁ ἰδιοκτήτης, νά τό καλλιεργῶ.

— Ποιός εἶναι αὐτός;

— Δέν ξέρω πῶς τόν λένε. Πῆγε στήν Αὐστραλία γιά δουλειές.

Λίγο παραπέρα βόσκουν πέντε ἔξι πρόβατα, κακόμοιρα, λερά.

— Ὁ κύριος ἔχει χαρτιά. Εἶναι δικό του τό κτῆμα.

— Ποτέ δέν ἦρθε νά τό σκάψει. Οὔτε ἔβαλε ἄλλους νά τό σπεύρουν.

Μά τί σημαίνει αὐτό πρακτικά ἀφοῦ

δέν ἐξηγεῖ ἂν γίνονται σαφεῖς οἱ ἀναμνήσεις του, ὑπάρχει πάντως μιά ἀκολουθία ἀπό πεῦκα, πού ὑψώνονται στή νουστή τους δύναμη πλὴν ἓνα, κατόπιν καταπέφτουνε μέ πάταγο καί ἰσχυρίζεται, ἀπέτυχα νά εἰκονογραφήσω τό μαρτύριο· τῆς ἄλλης μέρας μπαίνει στό ἐκκλησάκι κι ἐκεῖ δέεται, γιά ὄλα ὅσα παρέλειψε νά πράξει. Μιά μέρα ἀνταλλάσσουν θεωρήματα, μέ τῆς ὑπόσχεση νά τὰ φυλάξουν χρόνια, σάν μιά ἀκολουθία πολυτίμων λίθων πού θά κατέληγε στόν ἄπειρο, στόν ἀσυλλόγιστο. Γιατί δέ γίνεται νά ἀντιμάχεσαι τούς ὀπλισμένους σίδερα μέ ἓνα θώρακα φκιαγμένον ἀπό πέτρες, στό τέλος εἶσαι σύ αὐτός πού χάνεται, ἀφοῦ δέν

καταδέχεσαι τά ἄρματα τῶν ἀντιπάλων· καί λείει ἡ γυναίκα του «αὐτό τό διάβασα κι ἄλλοῦ, μά πιά πετυχημένα», τόσοι καί τόσοι λεηλατοῦν τά εὐαγγέλια, τίς τραγωδίες, «ἐγὼ ξεχνῶ τά πιά πολλά διαβάσματά μου». Προχτές τοῦ διηγόνταν κάποιιοι πῶς ἡ Ἀντιγόνη τους καί ἡ Ἀλκμήνη γίνηκαν βιβλίο, «κάπου εἶσαι καί σύ ὁ ἴδιος», καί γελάσανε μέ σημασία· τότε ἀναρωτήθηκε, μά ποιός τό τόλμησε; εἶναι νεκρές αὐτές οἱ ἱστορίες, ἀπολιθωμένες. Ὡστόσο, βγαίνουν κάποιες ἡμερομηνίες, κάποιες ὥρες, καί σταθμεύουνε παράνομα στή μνήμη, ἴσως τοῦ ἀγνώστου πού τά ἀφηγεῖται. Δέν πρέπει νά ἔναι ἀγνωστος διόλου, τό πιθανότερο νά ἔχουν διασταυρωθεῖ οἱ δρόμοι τους, ἴσως καί νά πηγαῖναν δίπλα δίπλα, ἀλλά, ἐν πάσῃ περιπτώσει, δέ θά ξέρει ὅλη τήν ἀλήθεια τῆς ἀληθινῆς Ἡλέκτρας, τό ξεκίνημά του θά συμπίπτει μέ ἄλλα ὀνόματα, ἴσως πλάι σ' ἕνα ἀνεκτίμητο ποτάμι, ἢ σέ ἄλση, μακριά ἀπ' τή δική μας ξέρα, ὅπου οὔτε χῶμα πιά σηκώνεται μέ τόν ἀγέρα, οὔτε ἀγκάθια καί κουρέλια αἰωροῦνται, ἢ κλωστές καί λείψανα φυτῶν.

Ἐπομένως συζητοῦμε γιά νεκρούπολη, γιά ἀποστεωμένες ἐμπειρίες ἢ καί λαβωμένες μνημές, μιά παράνοια, ἢ μιά μετάνοια, σάν τή μέρα πού γονάτισε μπροστά της, φίλησε τά λεκιασμένα χέρια της, θρήνησε «μήν μ' ἀποδιώχνεις ἀπ' τό αἷμα σου», κι ἐννοοῦσε τό ἀχρηστευμένο σπέρμα· δέν μποροῦσε νά διανοηθεῖ νά τεκνοποιήσει ἀπό ἄλλη μάνα, εἶχε πιά μολύνει τή συνείδησή του μέ νεκρά παιδιά ἀγέννητα, μέ μικρά ἀγάλλα πνιγμένα στίς φανταστικές του στέρνες ἢ θαμμένα σέ ἀγρούς ὄνειρικούς, ἀνύπαρκτους, σέ τοπία ἄσπρα-

μαῦρα σέ παμπάλαιες ταινίες. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, θά τοῦ λέγανε, ὁ ἀγρός δέν εἶναι ἀποξενωμένη ἔννοια γιά σᾶς, ἴσως κάποτε νά ἔσκαψες, νά μόχθησες· κι ἔλεγε ἐκεῖνος «ὁ παππούς μου ἐκτελέστηκε μέσ στό χωράφι του» — «πότε;» τόν ρωτῆσαν, ἐπί χούντας, — «μά μεσουρανοῦντος τοῦ ἐμφύλιου» — τόν διέκοψαν ἐπιτιμητικά, «συμμοριτοπόλεμος» τοῦ εἶπαν, κι ὕστερα συνέχεια οἱ ἐρωτήσεις: «ἀπό ποιούς τό βρῆκε;» — «ἀπό τούς ἀντάρτες» παραδέχτηκε, καί δέν πρόσθεσε (στό παραπάντε) «ἀπό τούς δικούς μας». Ἐπομένως (πάλι ἡ μανία μέ τά συμπεράσματα), οἱ ἀγροῖ δέν εἶναι κάτι ξένο, σάν ἐπάργυρα μηνύματα, γιά σένα· ἀντιθέτως πνίγεσαι σέ τέτοιες ἐμπειρίες, στό νεοσκαμμένο χῶμα, καί βουλιάζεις μέχρι τόν ἀστράγαλο, καί σηκώνεις τό ἔνα χέρι σου ψηλά, σάν ἰσορροπία τρόμου, πνίγεσαι ὅμως δέ χάνεσαι, μοιάζει μέ τό ὄνειρο πού διακόπτεται ἐγκαίρως, πού τήν ὥρα ὅπου μπήγεται ἡ σφαῖρα κάτω ἀπό τή θηλή, στό στήθος, νιώθεις αὐτομάτως ὅτι ἔξω καίει ὁ ἥλιος κι ἕνα μέρος γλείφει τίς γυμνές πατοῦσες σου, τίς μεταμορφώνει σέ κατάλευκες, σάν μαρμαρένιες, λές πῶς «εὐτυχῶς, τή γλίτωσα» καί γυρνᾷς ἀπό τό ἄλλο σου πλευρό.

Νά, λοιπόν, ὁ συνειρμός στόν κολοφῶνα, ἕνα ἔδεσμα περίτεχνο, τό λιμπίζεσαι μά δέν τό ἀγγίζεις, τρέμεις ὅτι κρύβει δηλητήρια, ἢ ἔντομα, κάποιους ἔρποντες ὀργανισμούς πού θά καταβροχθίσουν ὅλα τά ἐντός σου, ἀρχίζοντας ἀπό τά ἔγκατα τῆς κεφαλῆς, ἀπ' τά σημεῖα πού μποροῦν ν' ἀλλοιωθοῦν, αὐτά πού ὀφείλεις νά μήν λησμονεῖς, τά γαλανά διανοήματα, συγκεκριμένα ὅτι ὁ παππούς σκοτώθηκε ἀπό ἀμφοτέρους τούς

έμπολέμους, πώς στά σαράντα τῆς Ἀλκμήνης τόν ἐστήσανε στόν τοῖχο, πώς τόν ἔσωσαν ἀντάρτες ἄθελά τους, βάζοντας φωτιά στό διπλανό χωριό, ὅτι ξέφυγε πηδώντας, μέ δεμένα πόδια, σκουντουφλώντας, σέροντας, τελικά λουφάζοντας σ' ἓναν ἀπόπατο. Σέ δυό μέρες τόν κάλεσαν ἀναγκαστικά

στο τμήμα:

— Γιά φέρε τά χαρτιά σου γιά τό χωράφι, λέει ὁ ὑπομοίραρχος.

— Ποιά χαρτιά; Ἐμεῖς στό χωριό μας ὄλα τά συφωνᾶμε μέ τόν λόγο.

— Ὁ κύριος ἔχει χαρτιά, ἔχει συμβόλαια.

— Ἔ και; Στό χωριό μας περνάει μόνο ὁ λόγος. Μπορεῖ τό χωράφι νά μὴν εἶναι δικό μου, ἀλλά οὔτε καί δικό του εἶναι. Ἔχει λόγο; Ὁχι. Ἄρα τίποτα. Τούς ξέρουμε αὐτούς πού τρῶνε τίς περιουσίες τῶν ἀλλωνῶν.

— Τούς ξέρεις σίγουρα. Πῶς λέγεσαι;

— Σαββατίδης.

— Καί ἀπό ποῦ εἶσαι;

— Ἀπό τήν περιοχή τῶν Γρεβενῶν.

— Καί ξεκίνησες ἀπό κεῖ γιά νά φᾶς τό χωράφι τοῦ ἀνθρώπου;

Δέν ἀπαντάει. Κοιτάζει πέρα.

— Ἐδῶ τί κάνεις;

— Βοσκός. Γεωργός. Ὅ,τι μπορῶ.

— Καί πότε ἤρθες;

— Τότε...

— Πότε;

Πάλι κοιτάζει πέρα, ταλαντεύεται

ἡ σάπια του φωνή περιπλανιέται ἀκόμα, ἀνακαλεῖ τήν ἐποχή πού τώρα πιά ἔχει πεθάνει, πού τότε, ὅμως, πλούτιζε μέ θάνατους, παλικαριές, βασανιστήρια, ἓναν φανατισμό ἢ ἓνα πείσμα· ἐνῶ προχθές πού ξεκουράζονταν στό πάρκο, ἀκούγονταν ἀπό τά δέντρα νά γλιστροῦνε μελωδίες, ἐρχόνταν ἀπό πιό μακριά κι ἀναβοσβήνανε, βάζαν τή μνήμη σέ δοκιμασία, ἴσως ν' ἀφουγκραζόταν ἓνα θεῖο μήνυμα, ἀλλά γελάστηκε γιατί ἦταν ὄργανα τοῦ πάλκου, ἓνα χαρμάνι ἀπό μπουζούκι καί κιθάρα καί ἀχορντεόν, καί εἶπε ἀπό μέσα του πῶς, τόν γνωρίζω τοῦτο τό σκοπό, τόν τραγουδάει τό θυμητικό μου, ὅμως ὄχι ἔτσι, σάν παχύρρευστο γλυκό, τόν ἀναγνωρίζω ὄντως, τόν τραγούδαγα, λέει «στ' ἄρματα, στ' ἄρματα, ἐμπρός στόν ἀγώνα», τό φιασίδωσαν κι αὐτό, σάν τόν καρνάβαλο, τά πάντα ἓνα χωράφι ξέφραγο οἱ ἄθλιοι! Ἐκεῖνες τότε ἦταν αὐστηρές ἡμέρες καί ἀσήκωτα τά λόγια, ὅπως τοῦ εἶχε πεῖ ἓνα κορίτσι, πῶς «αὐτά τά τελευταῖα σημάδια πού ἀφήνεις πάνω μου, σάν νά ἔναι ἀπό φιλία θανάτου», καί ὄντως τό σκοτῶσαν τόν ἐπόμενο χειμῶνα πίσω ἀπό τό Γεντί Κουλέ, διαδῶσαν ὅτι τραγουδοῦσε μέχρι τέλους, σάν ὑστερικό. Κι ἀπώθησε αὐτή τή σκέψη πάλι, αἰσθανόταν ὅτι ἀκόμα ἓνα βῆμα καί θά ἔπεφτε σέ χάος· εἶναι ἓνας ἐφιάλτης, ἓνα σύνορο πού φτάνει-ξαναφτάνει καί ἐκεῖ ἀπογυμνώνεται συνήθως ἀπό τόλμη, «θά πρέπει κάποτε νά τά ξεχάσουμε τά τοτινά, νά βασανίζουμε μόνο τό σήμερα»,

τό τί ἐπιβαλλόταν τώρα, σ' αὐτές τίς ἄθλιες ἡμέρες μας, ὅπου οἱ κίνδυνοι ἐμφανίζοντανε σάν γοητευτικές εὐδαιμονίες, καί γιά νά πολεμήσεις δέν σοῦ χρειαζόταν πιά τουφέκι, οὔτε τό νά βγεῖς στούς δρόμους μέ τούς ἄλλους φίλους, νά φωνάζεις καί ἀπό ἀπέναντι νά σέ πυροβολοῦν, νά σέ λαβώνουν.

Τώρα ὅλα καταντήσανε ἕνα χωράφι πού σοῦ τό καταπατοῦν, σοῦ τό ἀρπάζουν σάν νά εἶναι παιδικό παιχνίδι, τό παλιό σκισμένο τόπι πού τό κλέβαν τά φτωχά τῆς γειτονιάς κι ἔτρεχες στή μάνα σου κλαμένος, μά σχεδόν μέ δίχως ἀποτέλεσμα — ἔξω ἀπό τίς ξυλιές κι ἐκείνης, γιατί ἦσαν μπουνταλάς καί ἀνυπάκουος, πού σέ νουθετοῦσαν «νά φυλάς τά πράματά σου»· τώρα πιά τί νά φυλάξεις κι ἀπό ποιούς νά φυλαχτεῖς; εἶναι σάν νά μπαίνει τό νερό στό σπίτι σου, ἀπό χαραμάδες σίγουρα ἀόρατες, πλημμυρίζεις, ἴσως πνίγεσαι, καί ὡστόσο λές, κουράστηκα, ἄς ξαπλώσω κι ὅ,τι γίνει. Καί ἡ ἀνακούφιση ἢ ἡ παρηγοριά εἶναι νά φυλλομετρᾷς τή μνήμη σου καί νά ἱκανοποιεῖσαι πώς δέν σάπισε ὀλόκληρος ὁ κόσμος, ὄχι ἀκόμη, παρά μόνο τά δύο πόδια του, τό ἕνα χέρι, ἴσως ἕνα μέρος ἀπό τά πνευμόνια, ἀλλά ὅπωςδήποτε τά πέντε ἔκτα τοῦ ἐγκέφαλου, πού στό τελευταῖο ἔχουν καταφύγει οἱ παρήγορές του μνήμες καί ἐνδεχομένως νά φοροῦνε τό θαλασσινό ἀγέρι, σάν καψοῦλες μέ συμπυκνωμένη ἐνέργεια.

«Ὅτε δέ εἰσῆλθε ὁ δαυμόνιος ἐκεῖνος Γοδεφρίδος καί ἀπέβαλε τόν ἐπενδύτην του, διεπίστωσαν» ὅτι αὐτός θά ἔπρεπε νά εἶναι ὁ νερένιος ἄνθρωπος, καί ἐκεῖ σταμάτησε ξανά τό διάβασμα, συλλογίστηκε ὅτι οἱ συνειρμοί τοῦ φέρναν κλάματα, θά τοῦ ἄρεζε ἄν σύνθετε τή λαϊκή

του τραγωδία, ὅπου φράσεις σάν «αὐτά τά σκουριασμένα δάκρυα ἀπό τά μάτια σου» θά γοητεῦαν, «δῶσε μου νά τά πιῶ, μήπως μπορέσω καί πεθάνω» θά τούς συγκινοῦσαν, θά θυμίζανε Ρωμαῖο ὅπου τρέχει, σκαρφαλώνει σ' ἕναν φράχτη, ὄχι φορτωμένον μπουκαμβίλιες, ὁμως

στέκονται στά σύρματα ὁ Δημήτρης καί ὁ φίλος του ὁ Πάνος. Λέει ὁ Δημήτρης:

— Βλέπεις πού μοῦ κλέφταν τήν περιουσία μου;

Δίπλα εἶναι αὐτοσχέδιες παράγκες, καμωμένες ἀπό σκουριασμένες λαμαρίνες κι ἄχρηστες, παλιές, πόρτες· μοιάζουν μέ περιστέρωνες.

Ἐμφανίζεται ἕνας ἐργατικός, μεσόκοπος — τόν εἶχε ξαναδεῖ παλιότερα, μιά μέρα τόν χαιρέτησε κουνώντας τό κεφάλι.

— Ποιός ἔβαλε τά σύρματα;

— Ἐκεῖνος ἀπ' τό διπλανό.

— Μέ ποιό δικαίωμα;

Γελάει ὁ ἄλλος σάν νά λέει, δέν τούς ξέρεις;

— Χαμένο ροῦχο. Κλέφτης.

Φτύνει στό χῶμα. Ὑστερα προσθέτει:

— Τί στεναχωριέσαι, ἀφεντικό; Ἀφοῦ τό κτήμα εἶναι δικό σου...

— Ἐντάξει. Ὅμως ποιός τοῦ εἶπε νά τό φράξει;

— Ἀπατεώνας. Ἐτσι καί τόν πᾶς στά δικαστήρια, θά τήν πληρώσει.

Μιά κουβέντα

εἶναι ἕνας ἄλλος κόσμος ὁ σημερινός, πού εἰρωνεύονται τὰ αἰσθήματα, θέλουν ἀφηγήσεις πού βασίζονται σέ ντοκουμέντα. Κι εἶπε ἐκεῖνος: «Ἔστω, νά σᾶς πῶ τί ἔγινε μέ τόν παππού μου» — ὅτι τάιζε καί ξανατάιζε στρατό κι ἀντάρτες, πού ἐρχόνταν ὅλοι τους ἀρματωμένοι μέχρι τό λαιμό κι ἐπιπλέον, τό ἄγε νιώσει, ὁσμιζόντανε μέ τό ἴδιο πείσμα τρόφιμα καί αἷμα· τούς μιλοῦσε ταπεινά καί φιλικά, μήπως καταλάβουν ὅτι ὁ φτωχός χωριάτης ἔχει καταντήσει πρόβατο ἐπί σφαγῆ. Ἐνα βράδυ πέρασαν οἱ ἀντάρτες μανιασμένοι, λέγαν «τί τούς ἔδωσες και φάγαν;» γιατί πρὶν δύο ὥρες εἶχαν ἔρθει ἕνας λοχαγός καί τρεῖς φαντάροι καί ἀρπάξαν ὅ,τι εἶχε καί δέν εἶχε ἀπ' τήν ἀποθήκη. Σήκωσε ὁ παππούς τούς ὤμους ἀπό ἀμηχανία καί τήν ἴδια ὥρα τόν γαζῶσαν κι ἔπεσε στό χῶμα· φύγαν μ' ἄδεια χέρια. «Σᾶς ἀρέσουνε τά ντοκουμέντα;» τσίριξε, σχεδόν κλαμένος, ὁ Δημήτρης, πού θυμότανε τόν γέροντα, τότε πού τόν ἔλεγε «Μῆτσο, ἔ, ρέ Μῆτσο», σάν νά τόν χάραιδευε.

Οἱ νεότεροι κλῶνοι — I

ΟΤΑΝ, ΜΕ ΤΑ ΠΟΛΛΑ, σπάσαμε τήν πόρτα καί μπήκαμε στό δωμάτιο, αἰστάνθηκα μιά μυρουδιά ἀπό φυλακισμένα φύλλα δέντρων. Μά αὐτό μονάχα μιά στιγμή, πού ἴσως νά ἔτανε κι ἀπατηλό. Κάπου ἀναδύθηκε μιά διαφορετική ἀποφορά, σάν ἀπό σῶμα. Βρήκαμε τήν Ἀντιγόνη ξαπλωμένη στό δεξί πλευρό της. Φοροῦσε τήν μπαμπακερή της νυχτικιά, τήν ἄσπρη μέ τά μὸβ ἀνθάκια, πού τώρα σκέπαζε τά πόδια της, τουλάχιστον τό ἕνα, μέχρι τόν ἀστράγαλο· ἀπό τό ἄλλο φαινόταν λίγο ἢ γάμπα της μέ μιά γρατζουνιά ἀσήμαντη, σάν κλωστή. Θαρρῶ ὅτι τά ξαναβλέπω ὅλα πάλι τούτη τή στιγμή μπροστά μου, σάν ἀποτυπωμένα σέ φωτογραφία, πού μπαίνει, ὅμως, σέ κίνηση καθὼς ὁρμαίει ἡ μητέρα μου καί τή φωνάζει «Ἀντιγόνη, Ἀντιγόνη» νά ξυπνήσει. Ἀλλά τήν ἴδια ὥρα δείχνει νά ἔναι ἀπελπισμένη, σχεδόν σίγουρη, βεβαιωμένη.

Τήν εἶχαμε χάσει πολλές ὥρες, ἀπό τό μεσημέρι σχεδόν, κι εἶχε σουρουπώσει γιά καλά. Πρῶτος εἶχε πεῖ

ὁ πατέρας «ποῦ ν' το τό μικρό;» καί σκεφτήκαμε πώς εἶχε, ὄντως, παρακοιμηθεῖ. Εἶχε πάει τότε ἡ μητέρα, γιά νά τήν ξυπνήσει· τήν ἀκούσαμε πού τήν καλοῦσε «ἄντε σήκω, τί κλειδώθηκες;» Ὁ πατέρας ἔλεγε ἀργότερα, «εἶχα μιά προαίσθηση». Μόλις ἄκουσε «κλειδώθηκες», εἶχε τιναχτεῖ ἀνήσυχος, εἶχε τρέξει πρὸς τήν πόρτα καί δοκίμαζε νά τήν ἀνοίξει. Νομίζω ὅτι ξαναφώναξε ἡ μητέρα, «Ἄντιγόνη»· ἐκεῖνος εἶχε βάλει πιά τό σῶμα του καί ἔσπρωχνε, μά ἄδικα. Τέλος, ἔκανε πιο πίσω, πῆρε φόρα κι ἔπεσε μέ δύναμη στήν πόρτα. Καί καθώς δέν ἔφτανε σέ ἀποτέλεσμα, τό ἐπανέλαβε καί δυό καί τρεῖς· κάποια στιγμή μοῦ εἶπε, «ἔλα καί σύ, δέ βλέπεις;» καί πέσαμε μαζί πάνω στήν πόρτα, μέ τούς ὠμους μας, μ' ὄλο τό βάρος μας. Στήν τρίτη μας προσπάθεια ἀκούστηκε νά σκίζεται τό ξύλο τῆς κάσας, πετάχτηκε ἡ κλειδαριά καί βρεθήκαμε μέσα, ἡ μητέρα καταπόδι μας. Καί κεῖ σταθήκαμε σάν σαστισμένοι, γιά δυό στιγμές ὡστόσο, καθώς ἡ μητέρα ὀρμοῦσε κατόπι πρὸς τό ἀσάλευτο σῶμα, φωνάζοντας τό ὄνομά της. Τό ἐπόμενο δευτερόλεπτο τήν ἀκολουθοῦσε ὁ πατέρας, αὐτός ἀμίλητος· μοῦ φάνηκε πώς ἔσπρωξε τή μάνα, ἴσως ἀπλά νά τήν παραμέρισε, νά μπῆκε ἐκεῖνος μπροστά. Θυμοῦμαι ν' ἀπλώνει τό χέρι του (ἦταν μέ τό πουκάμισο, τό κοντομάνικο), ν' ἀγγίζει τόν ὦμο τῆς Ἄντιγόνης μέ δέος, σάν νά φοβόταν πώς μέ τή χειρονομία του θά μπορούσε νά χαλάσει κάτι, ὕστερα, πιο ἀποφασιστικά, νά πιάνει τό μπράτσο της καί νά τή γυρίζει ἀργά, θυμοῦμαι δύσκολα, καθώς τό σῶμα ἔδειχνε ἀδράνεια. Καί κεῖ ἐπάνω ξανακούστηκε ὑστερικά ἡ μητέρα: «Ἄντιγόνη», σάν νά πίστευε ὅτι ἡ ἐπίκληση θά ἀπο-

δεικνυόταν πιο ἰσχυρή. Τότε ὁ πατέρας ἔβαλε σ' ἐνέργεια καί τά δυό χέρια του, τώρα πιά καθόλου δισταχτικά, θά ἔλεγα μάλιστα μέ βιαιότητα, ἐνισχυμένη ἀπό τήν τσιρίδα τῆς μητέρας, γιά νά γυρίσει τό κορμί τῆς ἀδερφῆς ἀνάσκελα. Καί κεῖνο ξεδιπλώθηκε ἄβουλο, μάλιστα κόντεφε νά κυλήσει ἀπό τό κρεβάτι, μέ τό ἓνα χέρι ν' ἀκουμπᾶ κιόλας στό πάτωμα· μά μάλωσε ἡ μητέρα «τί κάνεις, χριστιανέ μου;» κι ὁ πατέρας λύγισε ἀστραπιαῖα τό κορμί του κι ἔπιασε τήν Ἄντιγόνη ἀπό τή μέση καί τίς πλάτες, τήν ξάπλωσε καλά στό κρεβάτι, ἀνάσκελα τελείως. Μονάχα τό ἓνα χέρι της δέν ὑπάκουε, παρά κρεμάστηκε, ὀλόασπρο, πρὸς τό πάτωμα.

Ξαναμείναμε μαρμαρωμένοι, ἐγώ κυρίως, καθώς τό πρόσωπό της ἦταν ἀπίστευτα ὠχρό, μά πιο πολύ γιὰτί φιλά κορδόνια πράσινα, γαλάζια, κυλοῦσαν ἀπό τά χεῖλη της σέ ἄβολες γραμμές, στό μάγουλό της τό δεξί καί στό πηγούνι της, καί ἓνα, πιο περίεργο, δενόταν μέ τήν ἄκρη τοῦ φρυδιοῦ της ἢ τό μάτι της. Καί ὄρμησε ἡ μητέρα, ἀγκάλιασε τούς ὠμους καί ταρακουνοῦσε τό κορμί, σάν νά τήν ἄκουσα νά ψιθυρίζει «τί μυρίζεις;» — τήν ἴδια ὥρα φώναξε ὁ πατέρας «δῶστε της νερό», ἔτρεξε ἔξω δίχως ἐξηγήσεις, ἄκουσα τήν ἐξώπορτα πού ἀνοίγε, τά βήματά του στά скаλιά, κατόπιν ἔξω, στόν δρόμο, νά σβήνουν. Ἔσπευσα στήν κουζίνα, γέμισα ἓνα ποτήρι νερό, ξαναγύρισα στό δωμάτιο, ὅπου ἡ μητέρα ἔσειε πάντα τό κορμί καί μιά στιγμή μπάτισσε σιγανά τό μάγουλο τῆς Ἄντιγόνης, κατόπι τό ἄλλο, πιο δυνατά, στό τέλος ἀσυλλόγιστα, ὑστερικά, κλαίγοντας, «Ἄντιγόνη, Ἄντιγόνη». Τήν τράβηξα ἀπό τό κρεβάτι

— πράγμα πού δέν ἦτανε καί τόσο εὐκολο — , ἔσκυφα πάνω ἀπό τήν ἀδερφή μου, προσπάθησα νά τήν κάνω νά πιεῖ νερό, μά μάταια. Ἡ μητέρα ὄρμησε πάλι, «ἄδικα, ἄδικα» τσίριξε· πάλι τήν ἀπώθησα στήν ἄκρη, ἔπιασα τό κορμί τῆς Ἀντιγόνης καί τό ξάπλωσα σωστά ἐπάνω στό κρεβάτι της, κατόπιν ἔπιασα τά χέρια της. Στήν ἀρχή προσπάθησα, θυμοῦμαι, νά βάλω τά δάχτυλά μου μέσα στά δικά της, νά τά δέσω, μά χωρίς ἐπιτυχία· ἔτσι τήν ἄδραξα ἀπό τοὺς ἀδύνατους καρπούς της, καί πάσχισα νά τῆς κάνω τεχνητές ἀναπνοές, ὅπως μᾶς εἶχαν δείξει στόν προσκοπισμό. Ὅμως τό σῶμα της δέν ἀντιδρούσε, αἰστάνθηκα νά κόβεται κάτι στό στήθος μου, νά ἀνεβαίνει ἀπό τά πλευρά μου ἓνας πανικός καυτός, ἐνῶ τώρα πιά παρατηροῦσα ἀπό πολύ κοντά ἐκεῖνες τίς γαλαζοπράσινες γραμμές, πού ἔμοιαζαν μέ ξεθωριασμένο δίχτυ· ἐκεῖ ἐπάνω εἶπα «τί μυρίζεις;»

Ἡ μητέρα εἶχε ἀρχίσει ἓνα βογκητό πού δέν εἶχε γίνει ἀκόμη κλάμα· μιὰ στιγμή (σύντομα, θά ἴλεγα) ἀκούστηκαν βιαστικά βήματα πού ἀνέβαιναν τίς σκάλες, ἄνοιγε ἡ ἔξω πόρτα μέ βία καί σχεδόν ταυτόχρονα εἰσορμοῦσαν στό δωμάτιο ὁ πατέρας κάθιδρος κι ἓνας ἄντρας μέ τσάντα. Ἦταν πράγματι ὁ γιατρός, πρέπει νά καθότανε κοντά στή θάλασσα, θυμόμουνα ὅτι τόν ἔβλεπα στά καταστήματα τῆς γειτονιάς, καμιὰ φορά συνόδευε μιὰ κόκκινη γυναίκα μέ ἀραιά μαλλιά. Εἶπε «βγεῖτε ὅλοι ἔξω» κι ἔσκυψε στήν ἀδερφή μου· ἡ μητέρα ἔμεινε κολλημένη πάνω στόν τοῖχο, σάν ξεχασμένο ροῦχο. Ὁ γιατρός βγήκε ἔξω σχεδόν ἀμέσως, εἶπε στόν πατέρα μου πνιχτά «ἐλᾶτε πᾶρτε τήν κυρία σας», ξαναμπήκε μέσα, πίσω του ὁ πατέρας, ἄκουσα τόν γιατρό πού τῆς

μιλοῦσε, δυνατή ἡ φωνή τῆς μητέρας ἀπαίτησε «πεῖτε μου τήν ἀλήθεια», σχεδόν ταυτόχρονα ξαναβγήκε ὁ γιατρός καί σωριάστηκε σέ μιὰ καρέκλα. Ἀπό μέσα ἀκούστηκε ἡ τσιρίδα τῆς μητέρας, ὄχι λόγια πιά, ὄχι λέξεις· μόνο ἡ τσιρίδα της, πού ξέσκιζε τή γειτονιά.